

**İSMAYILOVA FİDAN ƏJDƏR QIZI,
Doktorant
Bakı Dövlət Universiteti
Zahid Xəlilov küçəsi
ifidan830@list.ru**

AZƏRBAYCANIN BEYNƏLXALQ TİCARƏT SAHƏSİNDƏ TƏSİRİ

XÜLASƏ

Tədqiqatın məqsədi - Bu məqalədə Azərbaycanın dünya ticarət sistemindəki mövqeyi və rolunu təhlil etmək, aparıcı ixracatçılar və idxalçıları nəzərdən keçirməkdən ibarətdir. Bundan əlavə, məqalədə Azərbaycanın xarici ticarət balansına dair məlumatlar təqdim olunmalı və ölkəyə ixracda rəqabət üstünlüyünü təmin edən mallar göstərilməlidir.

Tədqiqatın metodologiyası - Tədqiqat üçün statistik məlumatlar araşdırılaraq analiz edilir. Tədqiqat materiallarının mənbələrinə əsasən statistik rəqəmlər öyrənilərək müqayisəli təhlil irəli sürülür.

Tədqiqatın praktiki əhəmiyyəti - Azərbaycanın beynəlxalq ticarət sahəsində qlobal ticarət əlaqələrinin inkişafı üçün yeni strategiyaların hazırlanması, analiz metodlarından istifadə və ticarət siyasətinin müasir tələblərə uyğunlaşdırılması üçün təsirini öyrənmək praktiki olaraq vacibdir.

Tədqiqatın nəticələri - Ölkənin xarici ticarət fəaliyyətinin inkişafı durğun iqtisadiyyatı canlandırma və böyüməsinə kömək edə bilər. Beynəlxalq iqtisadi münasibətlər kontekstində milli iqtisadiyyatlar təcrid olunmuş sistemlər kimi deyil, qlobal bazar daxilində kommersiya strukturları arasında mürəkkəb qarşılıqlı əlaqə şəbəkələri kimi qəbul edilir.

Tədqiqatın originallığı və elmi yeniliyi - Azərbaycanın dünya ticarəti sahəsində statusunun və təsirinin indiyə qədər açılmamış aspektlərini araşdırmaqdır. Nəticədə, ölkənin xarici ticarət siyasətini inkişaf etdirmək və beynəlxalq bazarda rəqabət qabiliyyətini artırmaq üçün yeni metodlar hazırlana bilər. Azərbaycanın dünya ticarətində, iqtisadi inkişafında xüsusi rolu ilə əlaqəli elmi araşdırmalara və statistikaya əsaslanaraq ölkənin ticarət siyasətinin daha müasir və səmərəli inkişafına kömək edəcəkdir.

Açar sözlər: Azərbaycan, xarici ticarət, qloballaşma, iqtisadiyyat, inkişaf, beynəlxalq əlaqələr.

GİRİŞ

Son illərdə qlobal iqtisadi inteqrasiya gücləndi. Müxtəlif ölkələrdə iqtisadi inkişaf səviyyəsi milli sərhədlərlə məhdudlaşmır; əksinə, birbaşa dünya iqtisadiyyatı ilə əlaqəlidir. Bu, hazır məhsul istehsal edən ölkənin qlobal əmək bölgüsünə daha çox təsir göstərməli olduğunu göstərir. Beynəlxalq ticarət dünya iqtisadiyyatının vacib bir hissəsidir və bir çox ölkədə ictimai həyatın vacib bir hissəsidir. Beynəlxalq ticarətin strukturundakı kiçik dəyişikliklər belə ölkənin iqtisadi rifahına ciddi təsir göstərə bilər. Digər ölkələrlə əməkdaşlıq respublikanın milli iqtisadiyyatını əhəmiyyətli dərəcədə artıracaq mühüm aspektdir.

Aydındır ki, Azərbaycan öz beynəlxalq iştirakını gücləndirmək üçün daim çalışır. Bu məqsədlə ölkə xarici investisiyaların cəlb edilməsi, optimal investisiya və biznes mühitinin yaradılması, sahibkarlara yardım göstərilməsi, güzəştlərin verilməsi, kənd təsərrüfatı subsidiyalarının verilməsi, sənaye parklarının yaradılması, ticarət evlərinin açılması və ixracın stimullaşdırılması kimi tədbirləri əhatə edən çoxşaxəli bir yanaşma tətbiq edir. Bu tədbirlər qeyri-neft sektorunun artımının stimullaşdırılmasında və qeyri-neft mallarının ixracının artırılmasında təsirli olub [17, s. 87]. Müstəqillik elan edildikdən sonra yeni qurulan Respublika sürətlə sərbəst bazar iqtisadiyyatına və demoqrafik inkişaf yoluna vurğu etmək qərarına gəldi və sonra bu proseslərin həyata keçirilməsinə üstünlük verdi [6, s.72].

Azərbaycanın milli maraqlarının qorunması və müstəqilliyinin möhkəmləndirilməsi əsasən ölkənin əlverişli geosiyasi mövqeyindən və onun əhəmiyyətli iqtisadi potensialından asılıdır. Bu elementlər əvvəlcə Azərbaycanın milli dövlət kimi maraqlarına əsaslanan uğurlu və məqsədyönlü xarici siyasətin həyata keçirilməsi üçün əlverişli zəmin yaradır. Lakin hazırda mövcud olan ilkin potensialı və əlverişli zəmini tam şəkildə reallaşdırmaq və onlardan maksimum fayda əldə etmək üçün dünya arenasında mövcud dinamikanı hərtərəfli təhlil etmək, Azərbaycanın maraqlarına uyğun strategiyalar hazırlamaq və bütün nüansları nəzərə almaq son dərəcə vacibdir və diqqətlə nəzərə alınmalıdır [18, s.442].

Müasir dövrdə strateji inkişaf yolu kimi Azərbaycan Respublikası bazar iqtisadiyyatı və demokratik cəmiyyətin yaradılmasını seçmişdir. Bununla yanaşı, o, bütün dünyada səmərəli tətbiq olunan universal prinsiplərə söykənməyə, inkişaf etmiş ölkələrin qabaqcıl texnologiyalarından və maliyyə imkanlarından istifadə edərək, böyük iqtisadi potensialını reallaşdırmağa kömək etməyə və hər iki tərəfə fayda gətirəcək əməkdaşlıq əlaqələrini inkişaf etdirməyə ümid edir [5, s.112].

Azərbaycan əsasən xammal ixrac edir. Qlobal bazarda sənaye məhsullarının rəqabət qabiliyyəti aşağıdır. Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra qlobal inteqrasiya proseslərində fəal iştirak etmək və ölkədə islahatlar aparmaq məqsədilə regional və beynəlxalq təşkilatlarla çoxtərəfli əlaqələr qurub.

İqtisadiyyata yönəlmiş istənilən ölkə iqtisadi əlaqələr olmadan inkişaf edə bilməz. Bu, təbii ehtiyatların dünyada qeyri-bərabər paylanması ilə əlaqədardır. Praktiki baxımdan bütün ölkələr 300-dən çox sahəni əhatə edən sənaye inkişafını əlçatmaz hesab edirlər. Bu, beynəlxalq münasibətləri iqtisadi zərurətə çevirir [14, s.117].

Hazırda həm dövlət, həm də özəl sektor Azərbaycanda beynəlxalq ticarətin beynəlxalq iqtisadi münasibətlərin subyektini kimi liberallaşdırılmasında iştirak edir ki, bu da imzalanmış beynəlxalq sazişlərin və ticarət müqavilələrinin effektivlik səviyyəsini müsbət əks etdirir; birbaşa ticarət əməliyyatları vasitəçilər vasitəsilə həyata keçirilən ticarət əməliyyatlarından üstündür. Hazırda Azərbaycan Respublikasının istehsal etdiyi mallara dünya bazarının marağı daim artır və bu məhsulları alan ölkələrin sayı da artır [15, s. 36].

Azərbaycanın beynəlxalq birliyə tədricən assimilyasiyası 1990-cı illərin sonlarında ölkənin dünya gücləri tərəfindən daim tanınması və diplomatik münasibətlərin qurulması ilə asanlaşdırıldı. Ticarət və mədəni əlaqələrin inkişafı ikitərəfli siyasi münasibətlərin qurulması ilə təmin olunan əlverişli zəmin sayəsində mümkün olmuşdur. Qarşılıqlı müsbət iqtisadi əməkdaşlığın inkişafı qarşılıqlı etimadın artırılması və siyasi əlaqələrin möhkəmləndirilməsi üçün çox vacibdir [7, s.7].

Azərbaycan diplomatiyası Beynəlxalq Birliyin dəstəyi ilə həm yerli, həm də beynəlxalq təşkilatlarla müstəqillik və dövlətçilik maraqlarının qorunması və bu bölgənin üzləşdiyi problemlərin aradan qaldırılması məqsədilə sıx əlaqələrin inkişaf etdirilməsi üçün böyük səylər göstərir. Buraya beynəlxalq hüquq qaydaları və birgə qarşılıqlı fayda ideyaları ilə tənzimlənən böyük dünya siyasətinə sadıqlıq daxildir. Birləşmiş Millətlər Təşkilatı, Avropa Birliyi, Avropa Şurası, Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı, Müstəqil Dövlətlər Birliyi, İslam dünyası ölkələrini təmsil edən İslam əməkdaşlıq Təşkilatı və digər ölkələri təmsil edən İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı ilə birlikdə xüsusilə inteqrasiya və hərtərəfli münasibətlər üçün yeni yollar çəkildi [8, s.127].

Azərbaycan iqtisadiyyatının dünya maliyyə sistemindəki rolu xarici ticarət və valyuta köçürmələri, eləcə də elmi-texniki əməkdaşlıq, xarici turizm və lisenziya müqavilələri kimi müxtəlif kommersiya əməkdaşlığı kimi digər xarici iqtisadi fəaliyyətləri əhatə edir. Ancaq praktikada bu nadirdir. Ümumiyyətlə, neft və satılmayan digər mallar bazarı azalıb. Qeyri-neft məhsulları sektorunun restrukturizasiyası və möhkəmləndirilməsi olmadıqda uzunmüddətli mənfə reaksiya tələb olunur. Son illərdə ölkənin ən böyük xammal ixracatçılarından sayı 85% azalıb, son məhsul istehsal edən firmaların sayı isə azalıb [10, s. 72]. Bunun fonunda etnik mallar, avtomobillər və aksesuarları əhatə edən hazır məhsulların yaradıcıları meydana çıxdı. Əslində bu, xarici ticarət əlaqələrinin coğrafi quruluşunun ideal hesab edilə bilməyəcəyini göstərir. Nəticədə, 2008-ci ildə Azərbaycan 150-dən çox ölkəyə satış həyata keçirib, ondan az ölkə isə Beynəlxalq Ticarət gəlirlərinin 75% - dən çoxunu təşkil edib. Bu, Azərbaycanda

xarici bazarlara siyasi və iqtisadi yanaşmadır. Azərbaycan iqtisadiyyatı bazarın doymasının əsas mənbəyidir [13, s.27].

Hökumət ölkəyə investisiyaların cəlb edilməsi, investisiya və biznes mühitinin yaradılması və təkmilləşdirilməsi, sahibkarlara yardım göstərilməsi, güzəştlər, kənd təsərrüfatı subsidiyaları verilməsi, sənaye parklarının inkişafı, ticarət evlərinin açılması və ixracın stimullaşdırılması istiqamətində bir sıra siyasi tədbirlər həyata keçirib. Bu addımlar həmçinin ölkənin qeyri-neft iqtisadiyyatının böyüməsinə və qeyri-neft məhsullarının ixracının artmasına da kömək etmək məqsədi daşıyır [12, s 110].

Azərbaycanın Beynəlxalq Ticarətdə rolu mövzusunda aparılan araşdırma zamanı Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatlarına əsasən statistik və nəzəri məlumatlar öyrənilərək təsnifləşdirilmişdir. Bununla birlikdə müəllif tərəfindən məlumatlara əsasən əldə edilən statisik nəticə və dəyərlər qarşılaşdırılaraq qrafik və diaqramlarla göstərilmişdir.

Tədqiqatın əsas məqsədləri Azərbaycanda xarici ticarət vəziyyətinin öyrənilməsi, onun əsas sektorlarının müəyyənləşdirilməsi və ölkə iqtisadiyyatının dayanıqlı böyümə qabiliyyətinə təsirinin qiymətləndirilməsidir.

Tədqiqat zamanı statistik və müqayisəli metodlardan istifadə edilmişdir. Azərbaycan üçün qeyd olunan xarici ticarət göstəriciləri cədvəl salınıb və ölkənin xarici ticarət dövriyyəsi əvvəlki illərin göstəriciləri ilə müqayisə edilib. Bundan başqa, Azərbaycanın xarici ticarət balansının qrafik təsviri təqdim olunub ki, bu da əvvəlki illərin statistik məlumatları ilə müqayisə edilib.

Azərbaycan dünyanın bir neçə ölkəsi ilə ticarət əlaqələri qurub və bu əlaqələrin dərinləşdirilməsi üzərində işləyir. 2024-cü ilin yanvarında Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları və hüquqi şəxsləri dünyanın 131 ölkəsində tərəfdaşlarla iş aparıblar. İxrac 72 ölkədən, idxal isə 124 ölkədən həyata keçirildi. Son illər Azərbaycanın xarici ticarət dövriyyəsinin icmalı Cədvəl 1-də təqdim edilmişdir [1].

Cədvəl 1. Xarici ticarət dövriyyəsinin dinamikası (milyon ABŞ dollar)

İllər	Milyon ABŞ dolları ilə			
	ticarət dövriyyəsi	idxal	ixrac	saldo
005	8.558,4	4.211,2	4.347,2	136,0
006	11.638,9	5.266,7	6.372,2	1.105,5
	11.771,7	5.713,5	6.058,2	344,7

007				
008	54.926,0	7.170,0	47.756,0	40.586,0
009	20.824,5	6.123,1	14.701,4	8.578,3
010	27.960,8	6.600,6	21.360,2	14.759,6
011	36.326,9	9.756,0	26.570,9	16.814,9
012	33.560,9	9.652,9	23.908,0	14.255,1
013	34.687,9	10.712,5	23.975,4	13.262,9
014	31.016,3	9.187,7	21.828,6	12.640,9
015	21.945,8	9.216,7	12.729,1	3.512,4
016	21.946,7	8.489,1	13.457,6	4.968,5
017	24.103,3	8.783,3	15.320,0	6.536,7
018	30.955,0	11.465,9	19.489,1	8.023,2
019	33.302,7	13.667,5	19.635,2	5.967,7
020	24.464,6	10.732,0	13.732,6	3.000,6
021	35.636,8	11.703,2	23.933,6	12.230,4
022	52.686,5	14.539,8	38.146,7	23.606,9
023	51.183,9	17.285,3	33.898,6	16.613,3

Mənbə: Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatlarına əsasən müəllif tərəfindən hazırlanmışdır. (DSK 2023).

Gömrük işçiləri tərəfindən qeydə alınan, lakin ixrac üçün gömrük təmizlənməsindən keçməmiş ixrac olunan təbii qaz və xam neftin dəyərinin statistik qiymətləndirilməsi nəzərə alındı və 2024-cü ilin yanvar ayında ölkənin xarici

ticarət dövriyyəsinin 3270,0 milyon ABŞ dolları olduğu müəyyən edildi. Bu məbləğə ixrac həcmi (2,127,9 milyon ABŞ dolları), idxal həcmi (1,142,1 milyon ABŞ dolları) və nəticədə 985,8 milyon ABŞ dolları ticarət profisiti daxildir. 2023-cü ilin yanvar ayında ölkənin xarici ticarət həcmi 4.591.4 milyon ABŞ dolları idi.

Ölkədən 3.178,7 milyon dollar dəyərində mal ixrac edilib ki, bu da ümumi ticarətin 69,2% - ni təşkil edib. İdxal dəyəri 1.412,7 milyon ABŞ dolları (30,8%) olan müsbət saldo 1.766,0 milyon ABŞ dolları təşkil edib. Xarici ticarət dövriyyəsinin ümumi həcmi real ifadədə 3,9%, faktiki qiymətlərdə isə 15,6-ci ilin yanvar ayı ilə müqayisədə 2022% artıb. Bu, ixracatın 1,0% azalmasına və idxalın 18,7% artmasına səbəb oldu [2].

Cədvəl 2. Ticarət dövriyyəsinin əvvəlki illərə müqayisəsi, %-lə

İllər	Əvvəlki ilə nisbətən faktiki qiymətlərlə, faizlə *)		
	ticarət dövriyyəsi	idxal	Ixrac
2005	120,0	119,8	120,2
2006	136,0	125,1	146,6
2007	101,1	108,5	95,1
2008	466,6	125,5	788,3
2009	37,9	85,4	30,8
2010	120,0	105,0	125,3
2011	103,9	145,3	88,7
2012	89,3	96,9	86,2
2013	106,3	109,1	105,1
2014	94,1	85,4	98,0
2015	104,3	99,5	106,3

2016	112,9	89,6	129,7
2017	85,2	83,8	86,1
2018	96,1	100,2	93,8
2019	96,8	93,5	98,8
2020	72,7	64,0	78,8
2021	87,2	90,0	85,0
2022	103,3	101,7	104,2
2023	91,6	101,9	87,7

Mənbə: Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatlarına əsasən müəllif tərəfindən hazırlanmışdır. (DSK 2023).

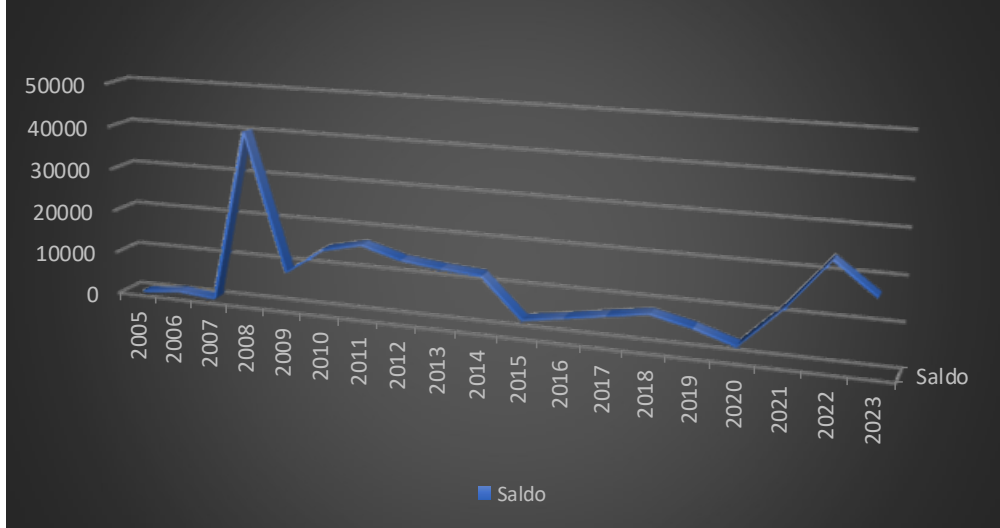
Xarici ticarət dövriyyəsi üçün müsbət saldonu əldə etmək ölkənin iqtisadi artımının qorunması üçün çox vacibdir [1].

İdxala maşınlar, mexanizmlər, elektrik avadanlıqları və aparatları, nəqliyyat vasitələri, kimya sənayesi məhsulları, yarı qiymətli metallar və onlardan hazırlanan məhsullar, hazır qida məhsulları, içkilər və tütün məhsulları, mineral məhsullar, bitki məhsulları, plastik kütlələr və onlardan hazırlanan məhsullar, həmçinin tekstil materialları və onlardan hazırlanan məhsullar daxildir [11, səh 205].

İdxal olunan malların əksəriyyəti (66,7 faiz) avtomobil, 15,5 faiz dəmir yolu, 9,6 faiz Hava, 6,1 faiz dəniz, 2,1 faiz isə boru kəmərləri və elektrik xətləri vasitəsilə çatdırılıb.

2024-cü ilin yanvar ayında ixracatın 88,5% - i boru kəmərləri və elektrik xətləri ilə nəql edildi, ardından Avtomobil nəqliyyatı (7,1%), dəmir yolu nəqliyyatı (3,6%), dəniz nəqliyyatı (0,5%) və hava nəqliyyatı (0,3%).

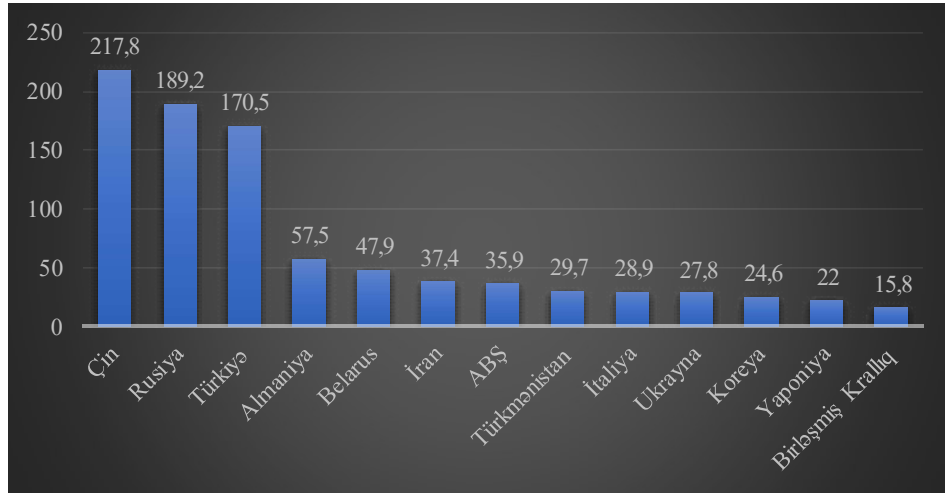
İxracat strukturunda xam neft, təbii qaz və neft və qaz məhsulları, meyvə və tərəvəzlər, plastik kütlələr və onlardan hazırlanan məhsullar, kimya sənayesi məhsulları, alüminium və ondan hazırlanan məhsullar, pambıq lifi və iplik, alkoqollu və alkoqolsuz içkilər, qara metallar və onlardan hazırlanan məhsullar da daxil olmaqla bir sıra əsas mallar üstünlük təşkil etmişdir [3]: məhsullar, bitki yağları və şəkər. Aşağıdakı qrafik-1 Azərbaycanın xarici ticarət dövriyyəsinə əsaslanan balansını göstərir.

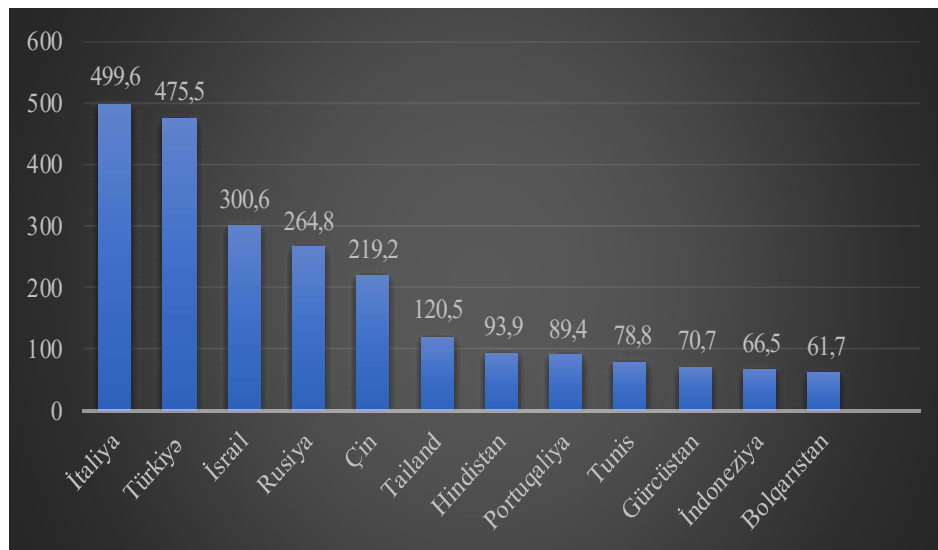
Qrafik 1. Azərbaycanın xarici ticarət dövriyyəsinə əsaslanan saldo

Qrafik üzərindən görüldüyü kimi, bu müddət ərzində Azərbaycan xarici ticarət dövriyyəsinin müsbət saldosa malik idi, çünki ixracın həcmi idxalın həcmindən çox idi. 2008-ci ildə bu göstəricinin ən böyük dəyəri qeydə alındı, 40.586,0 milyon ABŞ dolları təşkil etdi. Müsbət saldo dəyərinin əldə edilməsi ölkənin qızıl və valyuta ehtiyatlarının əlavə artmasına səbəb oldu. Bu, ölkənin beynəlxalq investisiyalar cəlb etmək qabiliyyətini yaxşılaşdırdı və kredit reytingini artırdı. Valyuta ehtiyatlarının sürətlə artması Azərbaycanın öz vəzifələrini yerinə yetirməsi və maliyyə öhdəliklərini vaxtında yerinə yetirməsi üçün çox vacibdir [1].

DGK tərəfindən alınan məlumata görə, İtaliya, Gürcüstan, Türkiyə, Rusiya, İsrail, Çin, Portuqaliya, Tayland, İndoneziya, Hindistan, Bolqarıstan, Tunis, Almaniya, İspaniya, Belarusiya, ABŞ, İran, Türkmənistan, Koreya, Yunanıstan, Ukrayna, və Yaponiya ilə ticarət fəaliyyəti ümumi xarici ticarətin 91,8% - ni təşkil edir [2]. Maşınlar, mexanizmlər, elektrik maşınları və avadanlıqları, avtomobillər, kimya sənayesi məhsulları, yarı qiymətli metallar və onlardan hazırlanan məhsullar, hazır qida məhsulları, içkilər və tütün məhsulları, mineral məhsullar, bitki məhsulları, plastik kütlələr və onlardan hazırlanan məhsullar, həmçinin tekstil materialları və onlardan hazırlanan məhsullar idxal olunan malların dəyərinin böyük hissəsini təşkil edirdi. Avtomobil nəqliyyatı idxal olunan malların ümumi nəqliyyatının 66,7% - ni, ardından dəmir yolu nəqliyyatı (15,5%), hava nəqliyyatı (9,6%), dəniz nəqliyyatı (6,1%), boru kəmərləri və elektrik xətləri (2,1%) təşkil etmişdir [16, s.54].

Qrafik 2. 2024-cü ilin yanvar ayında idxalda daha çox paya malik olan ölkələr üzrə idxalın dəyəri (milyon ABŞ dolları)

Qrafik 3. 2024-cü ilin yanvar ayında xarici ticarət dövriyyəsində daha çox paya malik olan ölkələr üzrə ticarət dövriyyəsi (milyon ABŞ dolları)

Nəticə

Azərbaycanın xarici ticarətinə bir sıra amillər, o cümlədən ölkənin investisiya cəlb etmək qabiliyyəti, biznes və investisiya mühitinin inkişafı və yaxşılaşdırılması, kənd təsərrüfatı subsidiyalarının verilməsi, sənaye parklarının yaradılması, ticarət evlərinin açılması və ixracın stimullaşdırılması təsir göstərir. Qlobal ticarət qloballaşma şəraitində iqtisadi tərəqqinin əsas amilidir. Ölkələr arasında sərbəst ticarət alıcılara və satıcılara beynəlxalq bazarlarda mövcud olan ən yaxşı variantları seçməyə imkan verir. Kiçik iqtisadiyyatlar üçün bu cür ticarət imkanları çox vacibdir. Bu kimi ölkələr yalnız öz məhsullarını almaq məcburiyyətində qaldıqda, yüksək qiymət və məhdud seçim kimi amillər orada yaşayan insanların rifahına mənfi təsir göstərə bilər. Bu mənada ticarətin liberallaşdırılması resursların ən yaxşı istifadəsini təmin edir, eyni zamanda hər bir müştəriyə özünəməxsus tələblərinə və zövqlərinə görə ən yaxşı məhsulları seçmək imkanı verir.

Beynəlxalq ticarətin və beynəlxalq münasibətlərin inkişafı digər ölkələrin milli iqtisadiyyatlarının beynəlxalq miqyasda inteqrasiyasını təşviq etmək üçün əsas şərt kimi qəbul edilir. Ölkələr iqtisadi inteqrasiya prosesinə qoşulduqda istehsal potensialını və səmərəliliyini artırmaqla yanaşı, Nəticədə əhəlinin sosial-iqtisadi vəziyyətini yaxşılaşdırmağa çalışırlar.

Xarici iqtisadi əlaqələr dövlətin inkişafına əhəmiyyətli təsir göstərir. Xarici iqtisadi fəaliyyət iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrində əməkdaşlığa kömək edir. Ölkənin daxili problemləri, mövcud qlobal tendensiyalarla yanaşı, beynəlxalq iqtisadi münasibətlərin rolunda inqilabi dəyişikliyə işarə edir. Bu, daha fəal və strateji xarici iqtisadi strategiyaların hazırlanması, Beynəlxalq əmək bölgüsünün gücləndirilməsi və ölkələr arasında iqtisadi əlaqələrin inkişafı deməkdir [4, s.156].

Azərbaycanda və ölkənin digər bölgələrində keyfiyyətsiz idxal məhsullarının yayılması fonunda bazara daxil olan idxal malları üçün ciddi keyfiyyət standartlarının tətbiq edilməsi son dərəcə vacibdir. Bu məqsədlə ölkəyə gətirilən kənd təsərrüfatı məhsullarının və digər idxal olunan malların tərkibini müəyyənləşdirmək üçün sərhəd keçid məntəqələrində lazımi nəzarət laboratoriyalarının yaradılması vacibdir.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Azərbaycanın xarici ticarəti. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi. (2024). https://www.stat.gov.az/news/source/doklad_2024-02.pdf
2. Azərbaycan Dövlət Gömrük Komitəsi. (n.d.). Retrieved February 1, 2023, from https://customs.gov.az/uploads/foreign/2021/2021_12.pdf?v=1643353987

3. Aslanlı.K,R. Mehtiyev. A. və başqaları. “İqtisadiyyatın və ixracın diversifikasiyasının qiymətləndirilməsi”, Bakı 2013
4. Əhmədova S., Əzizov A., Qəribov A. (2017). “Beynəlxalq Ticarət Əməliyyatları” Bakı, “Bakı Biznes Universiteti”, 255 səh.
5. Əhmədova S., Məhərrəmov S., Məmmədov N. (2011). “Azərbaycan İqtisadiyyatı” Bakı, 522 səh.
6. Ələsgərov A.K. (2015) “Azərbaycanın Xarici İqtisadi Əlaqələri” Bakı, 332 səh.
7. Əliyev A. ÜTT və Azərbaycanın beynəlxalq ticarət siyasəti. Təlim materialı. Bakı: 2018, s 9
8. Güləliyev M.G., Məhərrəmov A.M., Qənbərov F.Ə. (2015). “Azərbaycanın Xarici İqtisadi Əlaqələri: Nəaliyyətlər və Perspektivlər” Bakı, “Avropa”, 332 səh.
9. Hacızadə E.M. (2018). “Dünya İqtisadiyyatı və Azərbaycan” Bakı, 912 səh.
10. Hüseynov T. (2015). “Azərbaycan Milli İqtisadi İnkişaf Modeli: Nəzəriyyə və Praktika” Bakı, 466 səh.
11. Xasbulatov R.İ. (2015). “Beynəlxalq İqtisadi Münasibətlər” Bakı, 802 səh.
12. Məmmədli M. Xarici ticarət və onun tənzimlənməsi zərurəti. AMEA-nın Xəbərləri, İqtisadiyyat seriyası, 105–112. 2020
13. Mikayılova M.Y. (2018). “Azərbaycan İqtisadiyyatı” Bakı, 392 səh.
14. Musayeva C.Q, Tağıyev A.M. (2018). “Azərbaycan İqtisadiyyatı” Bakı, “Avropa”, 432 səh.
15. Pənahov A.M. (2016). “Beynəlxalq İqtisadi Siyasət” Bakı, “Elm”, 173 səh.
16. Qəribov E. Azərbaycanda xarici ticarətin iqtisadi və statistik təhlili. Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti, Bakı 2019, 68 səh.
17. Rzayev S., Ramazanov M. (2013). “İqtisadiyyat” Bakı, 344 səh.
18. Şəkəraliyev A., Şəkəraliyev Q. (2016). “Azərbaycan İqtisadiyyatı: Reallıqlar və Perspektivlər” “Turxan NPB”, 536 səh.

Ismailova Fidan Ajdar

THE INFLUENCE OF AZERBAIJAN ON INTERNATIONAL TRADE

Summary

The purpose of the research- is to examine the position and role of Azerbaijan within the global trade system, with a particular focus on the leading exporters and importers. Furthermore, the article should present data on Azerbaijan's foreign trade balance and identify the commodities that offer a competitive advantage in exporting to the country.

The methodology of the study - in this study entails an examination and analysis of the statistical data. The statistical data from the research materials are examined and a comparative analysis is presented.

The practical importance of the research - lies in its examination of the impact of Azerbaijan on the development of new strategies for global trade relations in the field of international trade. This entails an investigation of the utilisation of analytical methods and the adaptation of trade policy to contemporary requirements.

The results of the research- indicate that the advancement of the country's foreign trade activities has the potential to revitalise the economy and facilitate its growth. In the context of international economic relations, national economies are considered not as isolated systems, but as complex networks of interaction between commercial structures within the global market.

The originality and scientific novelty of the research - lie in its investigation of hitherto unidentified aspects of Azerbaijan's status and influence in global trade. Consequently, novel methodologies may be devised to enhance the country's foreign trade policy and augment its competitiveness in the global market. The findings of scientific research and statistical analysis concerning Azerbaijan's distinctive role in world trade and economic development will facilitate the advancement of the country's trade policy, rendering it more contemporary and efficacious.

Key words: *Azerbaijan, foreign trade, globalisation, the economy, development, international relations.*

Исмаилова Фидан Аждар

ВЛИЯНИЕ АЗЕРБАЙДЖАНА НА МЕЖДУНАРОДНУЮ ТОРГОВЛЮ

РЕЗЮМЕ

Цель исследования - изучить положение и роль Азербайджана в мировой торговой системе, уделив особое внимание ведущим экспортерам и импортерам. Кроме того, в статье должны быть представлены данные о внешнеторговом балансе Азербайджана и указаны товары, которые обеспечивают конкурентное преимущество при экспорте в страну.

Методология исследования - в данном исследовании проводится изучение и анализ статистических данных. Рассматриваются статистические данные из материалов исследования и проводится сравнительный анализ.

Практическая значимость исследования - заключается в изучении влияния Азербайджана на разработку новых стратегий глобальных торговых отношений в области международной торговли. Это предполагает изучение использования аналитических методов и адаптацию торговой политики к современным требованиям.

Результаты исследования - указывают на то, что развитие внешне-торговой деятельности страны может оживить экономику и способствовать ее росту. В контексте международных экономических отношений национальные экономики рассматриваются не как изолированные системы, а как сложные сети взаимодействия между коммерческими структурами в рамках глобального рынка.

Оригинальность и научная новизна исследования - заключаются в изучении ранее неизвестных аспектов статуса и влияния Азербайджана в мировой торговле. Следовательно, могут быть разработаны новые методологии для улучшения внешнеторговой политики страны и повышения ее конкурентоспособности на мировом рынке. Результаты научных исследований и статистического анализа, касающиеся особой роли Азербайджана в мировой торговле и экономическом развитии, будут способствовать продвижению торговой политики страны, делая ее более современной и эффективной.

Ключевые слова: *Азербайджан, внешняя торговля, глобализация, экономика, развитие и международные отношения.*

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 19.07.2025

Çapa qəbul olunma tarixi: 02.10.2025

Rəyçi: Habil Aslanov

İqtisad üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

tərəfindən çapa tövsiyə olunmuşdur